

ZÁKON O ODPOVĚDNOSTI MLÁDEŽE ZA PROTIPRÁVNÍ ČINY A O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE A O ZMĚNĚ NĚKTERÝCH ZÁKONŮ (ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE)

zákon č. 218/2003 Sb., ze dne 25. června 2003

ve znění:

zák. č. 383/2005 Sb., zák. č. 253/2006 Sb., zák. č. 345/2007 Sb., zák. č. 129/2008 Sb.,
zák. č. 41/2009 Sb., zák. č. 181/2011 Sb., zák. č. 301/2011 Sb., zák. č. 357/2011 Sb.,
zák. č. 459/2011 Sb., zák. č. 375/2011 Sb., zák. č. 193/2012 Sb., zák. č. 390/2012 Sb.,
zák. č. 45/2013 Sb., zák. č. 77/2015 Sb., zák. č. 86/2015 Sb., zák. č. 150/2016 Sb., zák.
č. 55/2017 Sb., zák. č. 57/2017 Sb., zák. č. 250/2016 Sb., zák. č. 203/2019 Sb., zák.
č. 333/2020 Sb., zák. č. 220/2021 Sb., zák. č. 422/2022 Sb., zák. č. 165/2024 Sb. zák.
č. 319/2024 Sb. a zák. 270/2025 Sb.

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ

ODPOVĚDNOST MLÁDEŽE ZA PROTIPRÁVNÍ ČINY A SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE

HLAVA I

OBEČNÁ USTANOVENÍ

§ 1

Účel zákona a jeho vztah k jiným zákonům

(1) Tento zákon zapracovává příslušné předpisy Evropské unie³⁸⁾ a upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.

(2) Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, a ukládáním opatření za tyto protiprávní činy se sleduje, aby ten, kdo

se takového činu dopustil, vedl řádný život, zejména aby se zdržel dalšího páchaní protiprávních činů a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezení páchaní protiprávních činů.

(3) Pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů.¹⁾

¹⁾ Trestní zákoník.

Trestní řád.

Občanský soudní řád.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

³⁸⁾ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení.

K odst. 1

Předmětem úpravy tohoto zákona je úprava trestní odpovědnosti mládeže, ukládání opatření za protiprávní činy, řízení ve věcech mládeže a výkon těchto opatření, čímž dochází k vymezení věcné působnosti tohoto zákona. Jedná se o komplexní úpravu hmotně-právních a procesních aspektů trestání mládeže včetně vymezení sankcí, které je možné mládeži za protiprávní činy uložit.

Zákon vymezuje rozdíly speciální právní úpravy mládeže oproti úpravě v obecných a souvisejících předpisech, zejména v trestním zákoníku. Vymezuje tedy odchylky od obecné právní úpravy a vztahuje se na všechny osoby mladší 18 let, které se dopustí protiprávních činů.

Toto rozdělení vychází též z Listiny z čl. 32, který zaručuje zvláštní ochranu dětem, a tedy i mládeži. Dále i Evropská unie se zaměřila na speciální ochranu „zranitelných“ (*vulnerable*) podezřelých, do níž spadají i děti. Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.) obsahuje ustanovení o zranitelné pozici dětí, kterými se dle čl. 1 Úmluvy rozumí všechny lidské bytosti mladší 18 let, pokud není zletilostí nabyto dříve. Vyšší stupeň ochrany je tak třeba vyžadovat ke všem osobám mladším 18 let, tedy i k obviněným a podezřelým, neboť zletilost obvykle nebývá spojována s trestní odpovědností.

Tento zákon je v souladu jak s právem EU, tak s ústavním pořádkem ČR a dalšími mezinárodními smlouvami. Zákon plně respektuje mezinárodní dokumenty přijaté pro oblast zacházení s delikventní mládeží, konkrétně:

- Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží (tzv. Pekingská pravidla, rezoluci OSN č. 40/33 ze dne 29. 11. 1985),
 - Směrnici OSN pro prevenci kriminality mládeže (tzv. Riyadskou směrnici, rezoluci OSN č. 45/112 ze dne 14. 12. 1990),
 - Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (rezoluci OSN č. 45/11 ze dne 14. 12. 1990),
 - Úmluvu o právech dítěte (rezoluce OSN 44/25 z 20. 11. 1989, viz sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).
- Pokud jde o dokumenty Rady Evropy orientované na mládež, nutno uvést především:
- doporučení Rady Evropy č. R (87)20, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže,

- doporučení Rady Evropy č. R (88)6, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže z řad mladých lidí pocházejících z přistěhovaleckých rodin,
- rezoluci č. R (66)25, o krátkodobém zacházení s mladistvými pachateli do 21 let věku Z obecných trestně politických dokumentů Rady Evropy jde o:
- rezoluci č. R (65)1, o trestech nahrazujících trest odnětí svobody,
- doporučení č. R (87)18, o zjednodušení trestního řízení,
- doporučení č. R (92)17, o jednotném postupu při ukládání trestů,
- doporučení č. R (70) 1, k praktické organizaci opatření dohledu a pomoci podmíněně odsouzeným nebo podmíněně propuštěným,
- doporučení č. R (87)3 – Evropská vězeňská pravidla [tj. přepracovaná rezoluce (73)5] a v neposlední řadě,
- doporučení č. R (99)22, ohledně přeplněnosti vězeňských zařízení a nárůstu počtu vězňů osob.
- Směrnici Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 ze dne 11. 5. 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení.

K této směrnici je vhodné uvést, že jejím cílem je dle čl. 1 zavést procesní záruky, které zajišťují, aby děti, tedy osoby mladší 18 let, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení, byly schopny toto řízení chápat a sledovat a uplatňovat své právo na spravedlivý proces, a zabránit dětem v opakování trestné činnosti a podpořit jejich sociální integraci. S ohledem na cíl této směrnice došlo k úpravám i v z. s. m., zejména k zakotvení nového § 42a z. s. m. týkajícího se obhajoby mladistvého (bližší komentář k tomuto ustanovení) a dalším procesním úpravám týkajícím se trestního řízení u mladistvých.

Tato směrnice se snaží poukázat na to, že byt' státy EU jsou součástí různých dohod o spolupráci a zajištění základních práv a svobod dětem, dodržují minimální pravidla, přesto ve vztahu k dětem je třeba zohlednit i nejlepší zájem dítěte, jak to stanovuje např. čl. 24 odst. 2 Listiny základních práv EU. Proto tato směrnice má pomoci k odstraňování překážek u volného pohybu občanů na území členských států. Dětem tak má být věnována zvláštní pozornost, aby zůstal zachován jejich potenciál opětovného začlenění do společnosti, i když proti nim bude vedeno trestní řízení. Zároveň tato směrnice ovšem stanovuje, že tato minimální pravidla se nemusí vztahovat na méně závažná protiprávní jednání, která nemusí skončit omezením nebo zvržením osobní svobody (např. u přestupků).

Jako základní povinnost je stanoveno, aby státy věnovaly pozornost samotnému dítěti, jeho prohlášení o tom, kolik mu je let, které dále ověří kontrolou dokladů, či pokud nebudou jiné důkazy a doklady, tak lékařskou prohlídkou, která ovšem musí být provedena až jako nejzazší možný prostředek a musí proběhnout důsledně v souladu s právy dítěte, právem na tělesnou nedotknutelnost a lidskou důstojnost. A v případě, že i po této prohlídce zůstanou pochyby o věku této osoby, je třeba s osobou nakládat jako s dítětem (v našem případě mladistvým).

K odst. 2

V tomto odstavci je zřetelně vyjádřen princip tzv. restorativní justice (oproti pojetí justice retributivní), která nahlíží na spáchaný trestný čin jako na konflikt mezi pachatelem a poškozeným. Díky tomuto pojetí dochází k větší angažovanosti poškozených do celého trestního řízení, navíc se objevují takové systémy možných opatření zahrnující i odklony, které mají za úkol odklonit trestní řízení mimo hlavní líčení a dosáhnout výsledku mimo rozhodnutí o vině a trestu, resp. opatření u mladistvých, čímž dochází k diferenciaci

přístupu k řešení konkrétní trestní věci. Obecně lze konstatovat, že v řízení ve věcech mladistvých mají přednost postupy přispívající k předcházení trestné činnosti před opatřeními represivní povahy.

Klíčovou roli dále hraje snaha zacházet s mladistvými pachateli způsobem, který odpovídá jejich rozumové (a mravní) vyspělosti a zvláštnostem jimi páchané trestné činnosti, a snaha nabídnout jim jinou cestu, po které mohou jít a vypořádat se s následky trestného činu. Tomu odpovídá i pojetí tzv. relativní trestní odpovědnosti mladistvého, kdy mladistvý, pokud dosáhne věku 15 let, je přičetný, ale není dostatečně rozumově a mravně vyspělý, nebude za své jednání trestně odpovědný. Nedosažení rozumové a mravní vyspělosti však nebrání uložení opatření; užijí se opatření pro trestně neodpovědné děti dle § 93 tohoto zákona.

Většina programů je vytvořena pro prvopachatele a pro pachatele méně závažné trestné činnosti, ovšem restorativní justice se nevěnuje jen těmto případům. Společnost většinou upřednostňuje podporu pachatelů, jež se dopustí méně závažných trestných činů než těch, kteří neustále svou trestnou činnost opakují či se dopustí závažné trestné činnosti. Ale restorativní přístupy mohou mít velmi příznivý dopad i na závažné případy, kde by to společnost ani nepředpokládala, což právě v případě z. s. m. platí, zde neomezujeme možnosti uložení konkrétního opatření či procesního postupu dle toho, co mladistvý spáchal, a i z tohoto důvodu nejsou provinění kategorizována tak, jak je tomu u dospělých pachatelů.

Tedy je třeba u mladistvých zvláště naplnit čtyři existující typy potřeb, a to potřebu informací, potřebu říkat pravdu, potřebu zplnomocnění a potřebu náhrady škody nebo ospravedlnění, ke kterým může dojít především díky mediaci.

Naopak u pachatelů je kladen důraz na jejich odpovědnost za spáchaný trestný čin, tedy získat zodpovědnost, která bude reagovat na újmu způsobenou trestným činem, povzbudí dále pachatele k soucítění a aktivnímu přístupu a „transformuje pocit hanby a ostudy“ („Hanba může mít též ‚znovuobnovující‘ charakter, a to tehdy, dojde-li k veřejnému odsouzení spáchaného trestného činu, a ne pachatele, a dostane-li pachatel příležitost se hanby zbavit nebo ji transformovat.“) povzbudit k tomu, aby mohli zakusit „osobní přerod a změnu“ včetně řešení problémů, příležitosti k léčbě závislosti a rozšíření a zvýšení osobních kompetencí, povzbudit a podpořit jejich začlenění do společnosti, dočasně omezit a kontrolovat jejich chování (toto platí jen pro některé z nich, např. drogově závislé pachatele).

Proto došlo ke změně, která upřesňuje, že je třeba sledovat, zda mladistvý vede řádný život, přičemž demonstrativně je uvedeno například zdržení se páchání protiprávních činů. Pojem „řádný život“ je nutné chápat v širším kontextu – nejen z hlediska opakovaného páchání trestné činnosti, ale i porušování jiných předpisů a závazků. Proto se sleduje například docházka do školy, náhrada škody či páchání přestupků. Na druhou stranu, právě s ohledem na věk mladistvého nemusí být jednorázové vybočení vždy považováno za porušení povinnosti vést řádný život.

K odst. 3

Zákon vychází z řady obecných principů zakotvených v trestněprávních normách. Ve vztahu k obecnému trestnímu právu je však normou speciální, upravující odchýlně základy trestní odpovědnosti mladistvých, systém opatření jako právních následků jejich trestného jednání, výkon soudnictví nad mladistvými v trestních věcech a některé zásadní odchylky řízení ve věcech mladistvých, dále postupy a opatření přijímaná vůči dětem mladším 15 let a trestně neodpovědným mladistvým, kteří se dopustili činů jinak trestných.

S ohledem na to, že tento zákon se vztahuje na všechny osoby mladší 18 let, tedy i na trestně neodpovědné děti, platí pro ně jako obecné předpisy i normy netrestněprávní – např. občanský soudní řád, zákon o zvláštních řízeních soudních a další související předpisy.

Jestliže zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje speciální úpravu, použije se podle povahy věci některého ustanovení z předpisů výše uvedených, který je pak obecnou normou, jež dopadá na posuzovaný případ. Subsidiární užití obecných předpisů je pak možné v různém rozsahu. V některých případech zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje celý nový institut, jež obecné předpisy vůbec neznají (např. peněžitě opatření s podmíněným odkladem), a v takovémto případě se obecné předpisy uplatní, jen pokud jde o zcela obecnou úpravu – např. zásady pro ukládání trestního opatření nebo ustanovení upravující příslušné rozhodnutí (rozsudek či usnesení) apod. V jiných případech však zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje pouze dílčí otázku, např. délku promlčecí doby v § 8 odst. 1 nebo u zákazu činnosti požadavek, aby jeho uložení nebylo na překážku přípravě na budoucí povolání s úpravou horní hranice sazby tohoto trestu. V tomto případě uijeme tuto výjimku, ale jinak se v celém rozsahu použije obecná úprava.

Subsidiární užití obecných právních předpisů však může být někdy nejasné. Máme na mysli např. otázku užití trestního řádu a jeho § 302 až 306a – řízení proti uprchlému – v případě mladistvého pachatele provinění. Dřívější právní úprava – trestní řád před novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. – zakazovala užití tohoto procesního institutu při řízení s mladistvým; nicméně po výše uvedené novelizaci je § 306a tr. řádu dostatečně zajištěno právo mladistvého na obhajobu v podobě nového řízení, a odpadl tedy důvod pro omezení užití tohoto řízení v trestní věci mladistvého. Vyjdeme-li z § 1 odst. 3 z. s. m. a § 291 tr. řádu, je užití tohoto procesního institutu možné, neboť tato problematika není v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže výslovně upravena a není ani zákonem o soudnictví ve věcech mládeže ani trestním řádem výslovně vyloučena. Pro možnost užití tohoto ustanovení hovoří i znění § 64 odst. 1 z. s. m., které s využitím řízení proti uprchlému v trestní věci mladistvého přímo počítá. Předpokládáme však, že užití tohoto procesního institutu bude spíše výjimečnou záležitostí.

Spornou otázkou u užití zákona o soudnictví ve věcech mládeže a trestního zákoníku je institut účinné lítosti, kdy máme za to, že zde se má využít jen zákon o soudnictví ve věcech mládeže, neboť je tento institut účinné lítosti upraven celkově v § 7 a z. s. m. a je speciální normou k trestnímu zákoníku – blíže komentář k § 7 z. s. m.

Další ze sporných použití zákona o soudnictví ve věcech mládeže ve vztahu k trestnímu řádu je pak institut prodlužování vazby u mladistvých v případě zvláště závažných provinění.

Judikatura:

K odst. 2

■ Soud pro mládež má vždy za povinnost uvažovat o celé šíři institutů stanovených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, aby následně vybral takové, které naplní jeho účel a smysl, jak je vymezený v ustanovení § 1 odst. 2 z. s. m. Lze proto říci, že před tím, než soud pro mládež zvolí některé z trestních opatření, je povinen zkoumat nejen opatření, jež by mohl mladistvému jako nejvhodnější uložit, ale i to, nepřichází-li do úvahy mimo jiných vhodných prostředků i takové, které trestní opatření nahradí, jako např. upuštění od uložení trestního opatření podle § 11 odst. 1 z. s. m., podmíněné upuštění od uložení trestního opatření podle § 14 z. s. m., postoupení věci podle § 39 z. s. m. (**usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2012, sp. zn. 8 Tdo 128/2012**)

■ Z obsahu a smyslu tohoto ustanovení plyne, že zákon jím zejména zdůrazňuje, aby bylo užito takového opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se dítě mladší patnácti let nadále páchání protiprávního činu zdrželo a našlo si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji, což jsou funkce obecné povahy, a předpokládá, aby podle svých sil a schopností přispělo k odčinění újmy vzniklé takovým činem. **(rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2007, sp. zn. 8 Tdo 1158/2007, Rt 41/2009)**

■ V případě posuzování rasově motivované trestné činnosti je důležité, že z těch hledisek, které potlačuje, jde podle názoru Nejvyššího soudu také o hledisko tzv. generální prevence. Požadavkem výchovného působení trestu na ostatní členy společnosti, zejména v tom smyslu, aby byli odrazení od páchání určitého druhu trestné činnosti, nelze odůvodnit uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody mladistvému v případě, kdy ostatní hlediska pro ukládání trestu umožňují uložení trestu nespojeného s odnětím svobody. **(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 1999, sp. zn. 7 Tz 198/99, Rt 25/2000)**

■ Celé řízení musí být vedeno tak, aby přispělo k předcházení a zamezování protiprávního páchání činů jinak trestných. Toto ustanovení zdůrazňuje proto především výchovnou složku tohoto řízení, které musí být vedeno se zvláštní pečlivostí tak, aby byly dokázány příčiny vzniku činu jinak trestného a skutečnosti významné pro posouzení osobních, rodinných a jiných poměrů dítěte. **(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 8 Tdo 1076/2017)**

■ Jedině podrobným prozkoumáním poměrů dítěte a jeho rodiny, jeho chování ve škole, v domácím prostředí či na veřejnosti a pečlivým zmapováním jeho dosavadního života lze posoudit, jak dalece je rozumově rozvinuto, na jakém stupni je jeho mravní vývoj, jakou má povahu, v jakém prostředí vyrůstá, jak se na jeho celkovém rozvoji podílí působení rodiny a jeho příslušníků, eventuálně dalších činitelů, kteří se na jeho výchově podílejí. Je tedy nezbytné zajistit co nejvíc poznatků o tom, jak se dítě vyvíjelo do doby spáchání činu jinak trestného, a tyto posoudit v souladu s okolnostmi, za nichž byl čin jinak trestný spáchán, včetně toho, jakou měrou se na něm dítě podílelo. Všechna takto zjištěná a ověřená fakta mohou teprve ve svém souhrnu tvořit dostatečný a spolehlivý podklad pro rozhodnutí o tom, jaké opatření či jaký prostředek by vymezený účel zákona splnil. **(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2006, sp. zn. 8 Tdo 185/2006, R 3/2007)**

K odst. 3

■ S ohledem na ustanovení § 1 odst. 3 z. s. m., lze konat řízení proti uprchlému podle § 302 a násl. tr. řádu i v trestní věci mladistvého, neboť konání tohoto způsobu řízení není zákonem o soudnictví ve věcech mládeže vyloučeno (srov. § 64 odst. 1 citovaného zákona). **(usnesení Nejvyššího soudu 25. 1. 2007, sp. zn. 8 Tdo 49/2007, Rt 54/2007)**

■ Také v trestním řízení proti obviněnému mladistvému může samosoudce vyhotovit ve smyslu § 314d odst. 3 tr. řádu zjednodušený písemný rozsudek, který neobsahuje odůvodnění, jestliže se po vyhlášení rozsudku státní zástupce i obviněný mladistvý vzdali odvolání, nebo prohlášení o tom, že se vzdávají odvolání, učinili ve lhůtě, kterou jim samosoudce stanovil. Uvedenému postupu nebrání ani skutečnost, že takové prohlášení neučinil i obhájce obviněného mladistvého, ani skutečnost, že se osoby, které mohou podat proti rozsudku odvolání ve prospěch obviněného mladistvého (§ 247 odst. 2 tr. řádu, § 72 odst. 1 z. s. m.), odvolání nevzdaly, případně, že takový obviněný neprohlásil, že si nepřejde, aby tyto osoby podaly v jeho prospěch odvolání. **(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 1. 2007, sp. zn. 8 Tdo 1557/2006)**

■ Ve veřejném zasedání, v němž se rozhoduje podle § 14 odst. 4 z. s. m. o tom, zda mladistvý vykoná podmíněně odložený trest odnětí svobody nebo zda podmíněně odsouzení bude ponecháno v platnosti, příp. bude prodloužena zkušební doba, neztrácí obviněný charakter mladistvého ani, když v době veřejného zasedání již dovršil osmnáctý rok věku. Proto i v tomto stádiu trestního řízení je nutno užít všech procesních ustanovení z. s. m. **(rozhodnutí Nejvyššího soudu 10. 4. 1968, sp. zn. 1 Tz 9/68, Rt 51/1968)**

■ Soud pro mládež má vždy za povinnost v rámci úvah o tom, jaké opatření pro nápravu mladistvého zvolí, tedy uvažovat o celé šíři institutů stanovených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže,

aby následně vybral takové, které naplní účel a smysl zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jak je vymezený v ustanovení § 1 odst. 2 ZSM. Je vždy nutné sledovat, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem. K tomuto účelu pak musí být vedeno i řízení, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchání protiprávních činů. Soud pro mládež je tedy povinen před tím, než zvolí některé z trestních opatření, zkoumat nejen opatření, jež by mohl mladistvému jako nejhodnější uložit, ale i to, nepřichází-li do úvahy mimo jiných vhodných prostředků i takové, které trestní opatření nahradí, jako např. upuštění od uložení trestního opatření podle § 11 odst. 1 ZSM, podmíněné upuštění od uložení trestního opatření podle § 14 ZSM atd. Z těchto skutečností je zřejmé, že soudy pro mládež jsou ze smyslu a účelu tohoto speciálního zákona před tím, než dojde k ukládání trestního opatření, povinny zkoumat celou škálu možností, jež jim zákon o soudnictví ve věcech mládeže nabízí k tomu, aby zvolily takové, které nejvíc na konkrétní projednávaný případ dopadají. Pokud tomu tak není, je případně uplatnitelný i dovolací důvod. **(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2012, sp. zn. 8 Tdo 128/2012)**

■ Účel zákona o soudnictví ve věcech mládeže nespočívá pouze v ukládání opatření, ale též v posouzení toho, nakolik je významné projednávat před soudem věc, u níž je již podle obsahu návrhu státního zastupitelství patrné, že o čin jinak trestný se nejedná, jen proto, aby takové zjištění učinil soud při jednání, které nařídí. Je třeba velmi pečlivě zvažovat, kdy má takové projednávání věci význam s ohledem na dopad na dítě mladší než patnáct let.

Projednání věci před soudem pro mládež je zásahem do života dítěte a má svůj smysl jen tehdy, když je zřejmé, že dítě mladší než patnáct let spáchalo čin jinak trestný, neboť jen v takovém případě se může dostatečně uplatnit výchovná složka takového soudního jednání a může být splněn účel zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Jestliže tomu tak není a je zřejmé, že o čin jinak trestný nejde, byť se jednalo o nevhodné chování, pak v takovém případě se projednání věci před soudem může stát negativním prostředkem a neblaze může do dalšího vývoje dítěte zasáhnout. **(usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 8 Tdo 1080/2017)**

■ Při trestání mladistvých je pak dále klíčové zacházet s nimi způsobem, který odpovídá jejich rozumové a mravní vyspělosti i zvláštnostem jimi páchané trestné činnosti, a snaha nabídnout jim jinou cestu, po které mohou jít a vypořádat se s následky trestného činu. Trestní opatření lze uložit pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona. **(rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 1. 2022, sp. zn. 1 Tmo 23/2021)**

■ Dominantním ustanovením Úmluvy o právech dítěte je čl. 3, v jehož odstavci prvním se konstatuje, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonnými orgány. Zájem dítěte jako přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí ve svém čl. 3 reflektuje totiž skutečnost, že jakkoli lze považovat za přirozené a žádoucí, aby dítě bylo vychováno svými rodiči, nelze odhlédnout od toho, že i dítě samo je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezcizitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby výše uvedené atributy nezůstaly prázdnými slovy. **(nález Ústavního soudu ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/2000, č. 66/2001 Sb. n. u. ÚS)**

■ Ústavní soud ve svém rozhodnutí zdůrazňuje, že je nezbytné specificky přistupovat k ochraně práv a svobod dětí mladších 15 let, což vyplývá také z Úmluvy o právech dítěte, která ve své preambuli uvádí, že dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní péči a záruky. V čl. 3 odst. 1 Úmluvy je stanoveno, že zájem dítěte musí být prioritou ve všech činnostech týkajících se dětí, ať už jde o veřejné nebo soukromé instituce, soudy, správní nebo zákonodárné orgány (viz nález sp. zn. IV. ÚS 695/2000 ze dne 19. 4. 2001). Stát má povinnost chránit dítě před negativními vlivy, které by mohly ohrozit jeho mravní a duševní vývoj, zejména v případech, kdy orgány veřejné moci vystupují vůči dítěti v nadřazené pozici.

Tento přístup se musí projevovat i v kvazi-trestních řízeních týkajících se dětí mladších 15 let, jejichž účelem je rychlá a adekvátní reakce na spáchané činy, předcházení jejich opakování, náležitá reflexe potřeb poškozených osob a především vytvoření podmínek pro další sociální a duševní rozvoj dětí, které se provinily. Celý proces by měl podporovat dítě v přijetí obecně akceptovaných norem chování, rozvíjet pozitivní prvky jeho osobnosti, posilovat jeho sociálně užitečné vztahy a pomoci mu najít společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji (viz § 1 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (§ 93 odst. 10) umožňuje soudu pro mládež upustit od uložení opatření, pokud k dosažení požadovaného cíle postačuje projednání činu státním zástupcem nebo před soudem pro mládež. I přesto je v případech spáchání trestných činů dítětem mladším 15 let v zájmu veřejnosti, aby tyto skutky byly řádně vyšetřeny a přijatá opatření zabránila dalšímu protiprávnímu jednání a negativnímu sociálnímu vlivu. Státní zástupce by měl citlivě zvažovat závažnost a škodlivost protiprávních činů a charakteristiky dítěte, včetně způsobu provedení činu a pohnutek, které vedly k jeho spáchání. I v těchto případech se uplatňuje, že opatření podle hlavy III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže lze uplatnit pouze u činů, které jsou společensky škodlivé, bez ohledu na to, že všechny protiprávní činy mladších 15 let jsou beztrestné kvůli nedostatku věku (§ 89 odst. 2, § 93 odst. 1 ZSM). Ústavní soud spolu se stěžovatelem shodně konstatuje, že se musí jednat o činy, které jsou společensky škodlivé. Pokud zákon stanoví státnímu zástupci povinnost bezodkladně podat návrh na přijetí opatření, pak se tato povinnost vztahuje na činy minimálně srovnatelné svou závažností a škodlivostí s proviněním mladistvých, a to i v případě závažnějších činů. Projednání takových činů před soudem pro mládež je opodstatněné specifickými okolnostmi týkajícími se dítěte a případu (viz novelizovaná ustanovení § 89i a 89j ZSM). Je důležité nezveličovat význam chráněného zájmu a jeho následků. Citlivý a vyvážený přístup k delikvenci dětí je klíčový, aby před soud pro mládež neputovaly případy banálního charakteru, jejichž projednání by mohlo mít negativní vliv na další vývoj dítěte. **(usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 8. 2015, sp. zn. II. ÚS 628/15)**

■ Neupravuje-li zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy jako *lex specialis* (srov. jeho § 1 odst. 3) odlišně místní příslušnost soudu rozhodujícího o vazbě mladistvých, je ústavně konformním postupem podle čl. 38 odst. 1 LPS její určení podle § 26 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, s přihlédnutím k § 37 ZSM [srov. k tomu náleze ze dne 19. 4. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 4/14 (N 68/81 SbNU 181; č. 201/2016 Sb.)]. Podání návrhu na vzetí do vazby může být úkonem trestního řízení podle § 12 odst. 3 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 23/1994 Sb., o jednáním řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli, ve znění pozdějších předpisů. Takový neodkladný úkon obecně nepříslušného státního zastupitelství, který vede k uvalení vazby, lze považovat za ústavně konformní výjimečně pouze v případech, v nichž by ani při nejvyšším úsilí, jaké lze od orgánů činných v trestním řízení rozumně vyžadovat, nebylo možné postoupit včas věc příslušnému státnímu zastupitelství; obvyklé obtíže (např. administrativní povahy nebo spočívající v předchozích chybných krocích) nemohou užití této ústavně konformní výjimky z obecného postupu odůvodnit **(náleze Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2021, sp. zn. IV. 677/21)**

Související ustanovení:

§ 2 odst. 1 písm. a) – pojem mládeže, § 2 odst. 1 písm. b) – pojem dítěte mladšího patnácti let, § 2 odst. 1 písm. c) – pojem mladistvého, § 3 odst. 3, 4 – základní zásady, § 5 – odpovědnost mladistvého, § 9 odst. 1 – účel opatření, § 55 odst. 1, 2 – zjištění poměrů mladistvého, § 68 – obecná ustanovení, § 93 – opatření

Související předpisy:

čl. 32 Ústavy, – čl. 37 Úmluvy o právech dítěte, – § 12 odst. 1, § 109, § 110 tr. zákoníku, – § 2 odst. 4, § 11 odst. 1 písm. d), § 43 tr. řádu, – § 1 odst. 2, § 6 písm. c) zák. o soc.-práv. ochraně dětí, – § 1 odst. 1, § 9 odst. 2, § 2920 obč. zák., – § 7 odst. 3 o. s. ř.